

УДК: 343.2.01

<https://doi.org/10.21564/2311-9640.2021.16.244427>

Л. Ю. Тимофєєва,

канд. юрид. наук, доцентка кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія», адвокатка

ПРОПОРЦІЙНІСТЬ РЕАГУВАННЯ НА КРИМІНАЛЬНО-ПРОТИПРАВНУ ПОВЕДІНКУ НЕПОВНОЛІТНІХ

Сучасні міжнародні стандарти свідчать про те, що основою кримінально-правової політики протидії правопорушенням неповнолітніх повинна стати дружня дітям система ювенальної юстиції. Цю систему зорієнтовано на застосування альтернативних та некримінальних санкцій (попередження, догана, реституція та компенсація).

Виходячи з міжнародних стандартів правосуддя відносно неповнолітніх, можна відмітити їх спрямованість на забезпечення якнайкращого забезпечення інтересів дитини, перевагу санкцій та заходів, які можуть мати виховний вплив, відшкодування збитків, завданих кримінальним правопорушенням, створення умов для примирення потерпілих і правопорушників та усунення наслідків, спричинених кримінальним правопорушенням, забезпечення змістовного життя підлітка у суспільстві.

При призначенні покарання щодо неповнолітнього проявляється більш лояльний підхід у порівнянні з дорослими особами. Зокрема, це стосується майнових стягнень. Штраф призначається тільки якщо у неповнолітнього є дохід або майно (ст. 99 КК України). Крім того, призначення покарання щодо неповнолітнього відрізняється зниженими межами покарань (ч. 1, 2 ст. 100, ст. 101, ч. 1 ст. 102 КК України), обмеженням застосування позбавлення волі у залежності від тяжкості вчиненого кримінального правопорушення та характеристик неповнолітнього.

Встановлено, що окрім забезпечення найкращих інтересів дитини та застосування якомога більше некаральних засобів щодо неповнолітніх також необхідно звертати увагу на інші обставини справи. Зокрема, має бути додержано баланс між найкращими інтересами неповнолітнього та пропорційним реагуванням на його поведінку. Крім того, слід враховувати неоднократність вчинення кримінальних правопорушень, а також неоднократність застосування до неповнолітнього заохочувальних норм. Слід також звертати увагу на альтернативи позбавленню волі, які можуть бути більш ефективними, зокрема медіаційні та відновні практики.

Ключові слова: неповнолітні, найкращі інтереси дитини, міжнародні стандарти, заходи кримінально-правового впливу, пропорційність, принципи кримінального права.

Постановка проблеми. Сучасні міжнародні стандарти свідчать про те, що основою кримінально-правової політики протидії правопорушенням неповнолітніх повинна стати дружня дітям система ювенальної юстиції. Цю систему зорієнтовано на застосування альтернативних та некримінальних санкцій (попередження, догана, реституція та компенсація).

Аналіз останніх досліджень і публікацій з даної теми. Окремі аспекти кримінально-правового впливу щодо неповнолітніх досліджені у роботах українських та зарубіжних вчених та науковців. Зокрема А. М. Богдановський ще в 1871 р. написав роботу «Молодые преступники. Вопрос уголовного права и уголовной политики»¹. Є. С. Назимко дослідив міжнародні та європейські стандарти інституту покарання неповнолітніх у кримінальному праві України, а також питання ювенальної пенології (2016)². В. М. Бурдін розглянув особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні (2004 р.)³. На необхідність застосування некаральних санкцій щодо неповнолітніх звертають увагу Т. І. Дмитрішина «Призначення покарання неповнолітнім у сучасних умовах» (2018 р.)⁴, Н. А. Орловська «Санкції кримінально-правових норм: засади та принципи формування» (2012 р.), В. О. Туляков «Деякі нормативні проблеми протидії злочинності неповнолітніх» (2004 р.). Також окремі аспекти даного питання розглядаються у роботах: Н. Л. Березовської, Т. О. Гончар, Н. М. Крестовської, Е. Б. Мельникової, Н. М. Мирошніченко, Н. С. Юзікової, О. С. Яцун та ін. Проте на практиці щодо цієї теми виникає багато питань.

¹ Богдановский А. М. Молодые преступники. Вопрос уголовного права и уголовной политики. Санкт-Петербург: Типография А. Моригеровского, 1871 р. 801 с.

² Назимко Є. С. Інститут покарання неповнолітніх у кримінальному праві України: генеза, міжнародні та європейські стандарти, ювенальна пенологія: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 384 с.

³ Бурдін В. М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні: монографія. Київ: Атіка, 2004. 240 с.

⁴ Дмитрішина Т. І. Призначення покарання неповнолітнім у сучасних умовах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2018. 23 с.

Визначення проблеми. Проблемними є зокрема питання пропорційності реагування на кримінально-протиправну поведінку неповнолітніх в сучасній судовій практиці.

Метою дослідження є удосконалення кримінально-правових норм щодо реагування на протиправну поведінку неповнолітніх.

Виклад основного матеріалу. Виходячи з міжнародних стандартів правосуддя відносно неповнолітніх, можна відмітити їх спрямованість на забезпечення якнайкращого забезпечення інтересів дитини (п. 10 Зауважень загального порядку № 10 (2007) Комітету ООН з прав дитини), перевагу санкцій та заходів, які можуть мати виховний вплив, відшкодування збитків, завданих правопорушенням, створення умов для примирення потерпілих і правопорушників та усунення наслідків, спричинених кримінальним правопорушенням (п. 23.2 рекомендації CM/Rec(2008)11 Комітету міністрів Ради Європи державам – членам «Про європейські правила стосовно неповнолітніх правопорушників, щодо яких застосовуються санкції або заходи»), забезпечення змістовного життя підлітка у суспільстві (Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються здійснення правосуддя щодо неповнолітніх (Пекінські правила) від 29.11.1985 р.). Дружня дітям система ювенальної юстиції зорієнтована на застосування альтернативних та некримінальних санкцій (попередження, догана, реституція та компенсація).

Відповідно до п. 18.1 Мінімальних стандартних правил пропонується широкий комплекс заходів впливу щодо неповнолітніх, зокрема: постанови про опіку, керівництво та нагляд; пробація; фінансові покарання, компенсація та реституція; постанови про участь у груповій психотерапії та інших подібних заходах тощо. Такі заходи можна взяти до уваги при розробці ювенального законодавства в Україні.

При призначенні покарання щодо неповнолітнього проявляється більш лояльний підхід у порівнянні з дорослими особами. Зокрема, це стосується майнових стягнень. Штраф призначається тільки якщо у неповнолітнього є

дохід або майно (ч. 1, 3 ст. 99 КК України). Крім того, призначення покарання щодо неповнолітнього відрізняється зниженими межами покарань (ч. 1, 2 ст. 100, ст. 101, ч. 1 ст. 102 КК України), обмеженням застосування позбавлення волі у залежності від тяжкості вчиненого кримінального правопорушення та характеристик неповнолітнього⁵.

Зокрема, *штраф*, враховуючи принцип особистої виновної відповідальності, може бути призначений лише неповнолітньому, який має власний дохід, щоб мінімізувати можливість фактичного притягнення за це кримінальне правопорушення батьків та інших осіб, якщо вони будуть сплачувати штраф за неповнолітнього. Щодо необхідності врахування матеріального стану неповнолітнього наголошено в постанові ККС ВС від 21.05.2019 р. у справі № 266/3940/16-к. Особливо суд звернув увагу на необхідність з'ясувати, чи має неповнолітній можливість сплатити таку суму штрафу. Призначаючи покарання у виді штрафу за ч. 1 ст. 185 КК судом не враховано, що засуджений, який вчинив новий злочин у період іспитового строку, раніше судимий за вчинення тяжкого злочину, за місцем навчання характеризується як учень, який систематично пропускає заняття, стипендію не отримує, не працює, що, на думку прокурора, унеможливило сплату ним призначеного штрафу.

Додаткові покарання. Важливо, що згідно ч. 2 ст. 98 КК до неповнолітніх можуть бути застосовані додаткові покарання у виді штрафу

⁵ Штраф застосовується лише щодо неповнолітніх, які мають самостійний дохід, власні кошти або майно, на яке може бути звернено стягнення; розмір штрафу для неповнолітнього не може становити більше п'ятисот встановлених законодавством НМДГ (ст. 99 КК України), знижений у порівнянні з дорослими обсяг громадських та виправних робіт (ст. 100 КК України), арешт застосовується щодо неповнолітнього, який на момент винесення вироку досяг шістнадцяти років на термін від п'ятнадцяти до сорока п'яти діб (ст. 101 КК України), позбавлення волі особам, які не досягли до вчинення злочину вісімнадцятирічного віку, може бути призначене на строк від шести місяців до десяти років (ч. 1 ст. 102 КК України); позбавлення волі не може бути призначене неповнолітньому, який вперше вчинив злочин невеликої тяжкості (ч. 2 ст. 102 КК України). Відповідно до ст. 100 КК громадські роботи можуть бути призначені неповнолітньому у віці від 16 до 18 років на строк від 30 до 120 годин і полягають у виконанні неповнолітнім робіт у вільний від навчання чи основної роботи час. Тривалість виконання даного виду покарання не може перевищувати двох годин на день. Виправні роботи можуть бути призначені неповнолітньому у віці від 16 до 18 років за місцем роботи на строк від двох місяців до одного року. Із заробітку неповнолітнього, засудженого до виправних робіт, здійснюється відрахування у дохід держави в розмірі, встановленому вироком суду, у межах від п'яти до десяти відсотків.

та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Як зазначено у п. 11 ППВС України «Про практику застосування судами України законодавства у справах про злочини неповнолітніх» від 16.04.2004 № 5, перелік видів покарань, що визначений у ст. 98 КК, є вичерпним. Інші основні та додаткові покарання до неповнолітніх не застосовуються, навіть якщо на час розгляду справи судом вони досягли повноліття. У разі засудження неповнолітнього за кримінальне правопорушення, за яке конфіскація майна є обов'язковим додатковим покаранням, суд його не призначає в силу ст. 98 КК. Таким же чином суд вирішує питання (постановляє обвинувальний вирок без призначення покарання), якщо санкція статті (частина статті) КК, за якою кваліфіковано діяння неповнолітнього, передбачає лише такі види покарань, які не можуть бути до нього застосовані⁶ (п. 15 Інформаційного листа ВССУ № 223-66/0/4-17 від 16.01.2017 р.). У постанові ККС ВС від 17.12.2019 р. у справі № 465/5005/15-к міститься аналогічна правова позиція щодо неможливості застосування інших додаткових покарань (конфіскації майна та позбавлення військового, спеціального звання, рангу, чину або кваліфікаційного класу) до неповнолітніх, визнаних винними у вчиненні кримінального правопорушення, навіть у випадку якщо ці особи на час розгляду справи досягли повноліття⁷.

⁶ Інформаційний лист ВССУ «Про практику здійснення судами кримінального провадження щодо неповнолітніх» № 223-66/0/4-17 від 16.01.2017 р. URL: https://zib.com.ua/ua/print/127476-list_vssu_vid_16012017_223-6604-17_pro_praktiku_zdiysnennya_.html.

⁷ За вирокком Франківського районного суду м. Львова від 6 листопада 2017 року ОСОБА_1 визнано винуватим та засуджено за ч. 2 ст. 187 КК до покарання із застосуванням ст. 69 КК у виді позбавлення волі на строк 6 років з конфіскацією майна. На момент вчинення кримінального правопорушення ОСОБА_1 був неповнолітнім. Санкція ч. 2 ст. 187 КК за вчинення цього злочину передбачає обов'язкове призначення додаткового покарання у виді конфіскації майна. Як вбачається з вироку місцевого суду, за вчинений ОСОБА_1 злочин суд призначив йому із застосуванням ст. 69 КК основне покарання у виді позбавлення волі на строк 6 років та додаткове покарання у виді конфіскації майна. Однак в силу приписів ч. 2 ст. 98 КК таке додаткове покарання до нього не може бути застосовано. Тому ККС ВС постановила змінити вищезазначений вирок Франківського районного суду м. Львова від 2 листопада 2017 року, виключивши з нього посилання про призначення ОСОБА_1 додаткового покарання у виді конфіскації майна. / Постанова ККС ВС від 17.12.2019 р. у справі № 465/5005/15-к (провадження № 51-1230км19).

Згідно правової позиції ККС ВС у постанові від 11 лютого 2021 р. у справі № 161/20070/19 неповнолітній, що вчинив два тотожні кримінальні правопорушення, які утворюють повторність, може бути звільнений від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру.

Вироком місцевого суду неповнолітнього визнано винуватим у крадіжці (ч. 1 ст. 185 КК) та замаху на крадіжку (ч. 2 ст. 15, ч. 2 ст. 185 КК), а на підставі ч. 1 ст. 105 КК звільнено від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру у вигляді передання його під нагляд матері на один рік. У касаційній скарзі прокурор вказав, зокрема, на те, що неповнолітній вчинив два кримінальні правопорушення, що виключає можливість звільнення його від покарання на підставі ст. 105 КК. Разом з тим, ККС ВС відмовив у задоволенні касаційної скарги прокурора оскільки неповнолітній вчинив два аналогічні кримінальні правопорушення, які утворюють повторність. Відповідно до ст. 12 КК (у редакції Закону, яка діяла на час вчинення кримінального правопорушення) кримінальне правопорушення, передбачене ч. 1 ст. 185 КК, є злочином невеликої тяжкості, а кримінальне правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 15, ч. 2 ст. 185 КК, – злочином середньої тяжкості. Стаття 105 КК не містить заборони щодо використання інституту звільнення від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру в разі вчинення неповнолітнім двох аналогічних кримінальних правопорушень невеликої або середньої тяжкості, які утворюють повторність. Саме тому стало можливим звільнення від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру у вигляді передання неповнолітнього під нагляд матері.

Покарання, не прийнятні для неповнолітніх. Так само, як щодо дорослих, але також з певними особливостями щодо неповнолітніх заборонено застосовувати катування, інші нелюдські покарання (ст. 3 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 р.). Зокрема, у справі «Тайер проти Сполученого Королівства» (Tyrer v. the

United Kingdom), рішення від 25 квітня 1978 р., заява № 5856/72. Ентоні М. Тайрер, 7 березня 1972 р. будучи в той час у віці 15 років і маючи гарну репутацію, він був визнаний винним місцевим судом у справах неповнолітніх у нападі із заподіянням тілесних ушкоджень на учня молодших класів його школи. У той же день заявник був засуджений до трьох ударів різками відповідно до чинного законодавства.

З точки зору ЄСПЛ, щоб покарання було визнано таким, що «принижує гідність» і таким, що суперечить статті 3 Конвенції, воно повинно досягти певного рівня і в будь-якому випадку перевищувати звичайну ступінь приниження. Сама природа тілесного покарання містить елемент заподіяння однією людиною фізичної шкоди іншій. Даний акт насильства вчиняється з дозволу закону, призначається державними судовими органами і виконується державними поліцейськими органами. Таке покарання також може мати негативний психологічний ефект. ЄСПЛ, таким чином, зробив висновок, що застосоване тілесне покарання, призначене в судовому порядку, відповідає поняттю такого, що принижує покарання згідно зі ст. 3 Конвенції.

Відповідно до чинного КК до неповнолітніх не застосовується довічне позбавлення волі (ч.2 ст. 64 КК), обмеження волі (ч. 3 ст. 61 КК) Арешт (ч. 3 ст. 60 КК) та виправні роботи (ч. 2 ст. 57 КК) не застосовуються до осіб, які не досягли 16 років.

Молода особа. Цікавими є також пропозиції робочої групи з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи при Президентові України щодо введення категорії «молода особа» в п. 28 ч. 2 ст. 1.3.1 проекту нового КК України (текст станом на 14.11.21 р.)⁸, під якою розуміється особа, яка досягла 18-річного віку, але не досягла 21-річного віку. Також пропонується не призначати довічне ув'язнення особі, яка вчинила злочин у віці до 21 року. Щодо неповнолітньої або молодшої особи

⁸ Робочий проект Кримінального кодексу України (станом на 14.11.21 р.). Сайт Робочої групи з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи при Президентові України. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>.

можуть бути призначені штраф (якщо вона має самостійний дохід або власне майно, на яке може бути звернене стягнення) або ув'язнення на певний строк (особі, яка вчинила злочин у віці до 18 років). Ув'язнення призначається у межах санкції за злочин, на один ступінь нижчий, ніж дорослій особі; за злочини 9 ступеню або за сукупністю злочинів чи сукупністю вироків за злочини, – на строк не більше 20 років (стаття 3.10.3 проекту нового КК). Крім того до неповнолітнього можна застосувати суспільно-корисні роботи як захід пробації (ст. 3.4.5) на заміну сучасним громадським роботам, які майже не застосовуються, з 16 років пробаційний арешт (ст. 3.4.7). Уявляється, що в цьому простежується і диференціація кримінальної відповідальності щодо неповнолітньої та молоді особи, враховуючи тяжкість вчиненого кримінального правопорушення, а також реалізація найкращих інтересів дитини.

Також слід зазначити, що норми чинного КК чітко не регулюють питання щодо кримінальної відповідальності неповнолітніх осіб, які відстають у психічному розвитку, що не обумовлено психічними захворюваннями або розладами (так звана вікова осудність). Проте відповідно до п. 1 ч. 1 ст. 485 КПК під час досудового розслідування та судового розгляду кримінальних правопорушень неповнолітніх, поряд з іншими обставинами необхідно встановлювати стан здоров'я та рівень розвитку, інші соціально-психологічні риси неповнолітнього, що важливо, особливо для оцінки суб'єктивних ознак складу кримінального правопорушення. Деякі аспекти даного питання розглядаються в кримінально-правовій доктрині. Ряд науковців пропонують внести деякі зміни до кримінального законодавства та диференціювати вік кримінальної відповідальності залежно від усвідомлення особою своїх дій на момент

вчинення злочину, серед них, зокрема: А. М. Богдановський, Т. О. Гончар, Н. М. Мирошніченко⁹ та ін.

Як зазначено в інформаційному листі ВССУ № 223-66/0/4-17 від 16.01.2017 р. «Про практику здійснення судами кримінального провадження щодо неповнолітніх» необхідно забезпечувати всебічний захист прав неповнолітніх осіб у кримінальному провадженні та вчинення дій, спрямованих на застосування адекватних заходів впливу, з урахуванням особливостей особи, віку, стану здоров'я, рівня розвитку або зрілості, характеру й ступеня суспільної небезпеки вчиненого діяння.

Зокрема, одним із прикладів застосування такого концепту став вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 20 жовтня 2021 р., справа № 521/4558/21¹⁰. Справа стосувалась двох осіб, які вчинили замах на крадіжку за попередньою змовою групою осіб, поєднана з проникненням у сховище (на територію арештмайданчика транспортних засобів). Одному з них виповнилося 19 років, іншому – 23 роки.

Суд постановив визнати цих осіб винними у вчиненні злочину, передбаченого ч. 3 ст. 15, ч. 3 ст. 185 КК та призначити кожному з них покарання у вигляді позбавлення волі на строк 3 (три) роки. Відповідно до ст. 75 КК, суд також постановив звільнити їх від відбування покарання у вигляді позбавлення волі з випробуванням строком на 1 (один) рік, поклавши на осіб обов'язки, передбачені п. п. 1, 2 ч. 1 та п. 6 ч. 3 ст. 76 КК: періодично з'являтися для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації; повідомляти уповноважений орган з питань пробації про зміну місця проживання, роботи; дотримуватися встановлених судом вимог щодо

⁹ Богдановский А. М. Молодые преступники. Вопрос уголовного права и уголовной политики. Санкт-Петербург: Типография А. Моригеровского, 1871 р. 801 с.; Гончар Т. О. Неповнолітній як суб'єкт відповідальності за кримінальним правом України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2005. 20 с.; Мирошніченко Н. М. Вікова осудність у кримінально-правовій доктрині України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2013. 20 с.; Дмитришина Т. І. Призначення покарання неповнолітнім у сучасних умовах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2018. 23 с.

¹⁰ Вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 20 жовтня 2021 р. Справа № 521/4558/21, Пр-ня по справі № 1кп/521/1118/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100432616?fbclid=IwAR3nc5bixEiqGWpLXWVxe-pGqWfMymZwO9BwyJ2WIdMpTDpDdnQ0foCuGLM>.

вчинення певних дій, а саме прочитати наступні твори: 1) повість (за іншими виданнями роман) «Пригоди Тома Соєра» 1876 р., автор Марк Твен; 2) роман «Пригоди Гекльберрі Фінна» 1884 р., автор Марк Твен; 3) пригодницька повість (за іншими виданнями роман) «Біле Ікло» 1906 р., автор Джек Лондон; 4) вірш Тараса Шевченка «Минають дні, минають ночі ...» 1845 р.

Даючи оцінку особистості обох обвинувачених суд вважав, що вони не є особами суспільно небезпечними, які здатні на системне вчинення кримінальних правопорушень проти власності. Допитуючи обвинувачених в судовому засіданні, судом встановлено, що вони фактично за своїм розвитком, ще неповнолітні діти, хоча і мають відповідний вік. При певній життєвій перешкоді, така людина, не маючи життєвого досвіду, не маючи критичного мислення, допускає досить тривіальні вчинки, які за своїм змістом є очевидно суспільно небезпечними (п. 4.4 вироку). Суд зазначив, що він далекий від думки, що тільки за допомогою покарань встановлених у кримінальному законі можливо виправити людину. Очевидно, що це процес, який потребує окрім тривалого часу і індивідуального підходу, ще й сукупності певних соціально-виховних заходів, які б могли окрім помсти від держави ще й нести розумні людські цінності. Однак, якщо підходити механічно до призначення покарання то і результат такої судової роботи буде відповідним (п. 4.10 вироку). Будь-який суд, як система правосуддя повинна бути прикладом для суспільства у повазі до закону, відносин між людьми, приймати рішення на засадах доброчесності, справедливості, стриманості, довіри, розсудливості, поміркованості. Загальнолюдські цінності, повинні культивуватися і навіть популяризуватися саме завдяки судовим рішенням, які повинні бути суворо необхідними і розумно милосердними (п. 4.11).

Це рішення є прикладом того як в рамках закону суд може знайти ефективні альтернативи позбавленню волі. Шаблонні обов'язки, передбачені ст. 76 КК, зокрема періодично з'являться для реєстрації до уповноваженого органу з питань пробації; повідомляти про зміну місця

проживання, роботи, хоча і є засобом контролю, але сприймаються формально. Формальні вимоги не здатні виправити особу. Стаття 76 КК також має межі для альтернативних підходів, зокрема п. 6 цієї статі сформульованих «дотримуватись встановлених судом вимог щодо вчинення певних дій». Тобто такі дії суд обирає, виходячи з власного розсуду.

Разом з тим, також слід звернути увагу на те, що ч. 3 ст. 185 КК є тяжким злочином, за яке передбачено покарання від 3 до 8 років позбавлення волі. Враховуючи що діяння кваліфіковано як замах, хоча щодо цього також виникають питання, то покарання можливо в межах від 3 до 6 років позбавлення волі. Суд обирає мінімальний розмір покарання 3 роки та мінімальний розмір випробувального строку. Уявляється, що кримінально-правові наслідки у даному випадку для засуджених є занадто м'якими, враховуючи тяжкість злочину, проникнення на закриту територію, а також проникнення в машини. Хоча у вироку і зазначено, що вони обирали не закриті машини. Крім того, засуджені працюють, один з них має родину та дитину. Щодо експертизи визначення «вікової осудності» засуджених у вироку також не йдеться. Суд робить такий висновок виходячи з власного розсуду, результатів допиту засуджених, знання ними шкільної програми тощо.

Не дуже зрозуміло, яким чином буде перевірятись вимога щодо читання книжок. Якщо це залишиться тільки у тексті вироку, це не дасть очікуваного результату. До цієї креативної вимоги також необхідний відповідний «не формальний» підхід до виконання та перевірки.

Також слід звернути увагу на покладення на засуджених судових витрат, конфіскацію будівельних інструментів та обов'язків щодо відшкодування шкоди потерпілим. Якщо у засуджених так і не буде постійної роботи, то проблема з грошима для них так і буде відкрита. А задоволення базових потреб для людини, як правило, є більш пріоритетним, порівняно з засвоєнням високих цінностей, що описані в книжках.

Висновки. Окрім забезпечення найкращих інтересів дитини та застосування якомога більше некаральних засобів щодо неповнолітніх також необхідно звертати увагу на інші обставини справи. Зокрема, має бути додержано баланс між найкращими інтересами неповнолітнього та пропорційним реагуванням на його поведінку. Слід також урахувати неоднократність вчинення кримінальних правопорушень, а також неоднократність застосування до неповнолітнього заохочувальних норм. А також потрібно звертати увагу на альтернативи позбавленню волі, які можуть бути більш ефективними.

Зокрема, уявляється доцільним за ст. 76 КК встановлювати обов'язок працевлаштуватись, звернутись до служби зайнятості, отримати професію та ін. у справах щодо кримінальних правопорушень проти власності при застосуванні ст. 75 КК. Таким чином, буде вирішуватись не тільки проблема з вихованням, виправленням тощо, а й проблема з матеріальним забезпеченням. Саме бідність є превалюючим фактором кримінальних правопорушень проти власності.

Список використаних джерел

1. Богдановский А. М. Молодые преступники. Вопрос уголовного права и уголовной политики. Санкт-Петербург: Типография А. Моригеровского, 1871 р. 801 с.
2. Бурдін В. М. Особливості кримінальної відповідальності неповнолітніх в Україні: монографія. Київ: Атіка, 2004. 240 с.
3. Вирок Малиновського районного суду м. Одеси від 20 жовтня 2021 р. Справа № 521/4558/21, Пр-ня по справі № 1кп/521/1118/21. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100432616?fbclid=IwAR3nc5bixEiqGWpLXWVxe-pGqWfMymZwO9BwyJ2WIdMpTDpDdnQ0foCuGLM>.
4. Гончар Т. О. Неповнолітній як суб'єкт відповідальності за кримінальним правом України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2005. 20 с.
5. Дмитришина Т. І. Призначення покарання неповнолітнім у сучасних умовах: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2018. 23 с.
6. Інформаційний лист ВССУ «Про практику здійснення судами кримінального провадження щодо неповнолітніх» № 223-66/0/4-17 від

16.01.2017 р. URL: https://zib.com.ua/ua/print/127476-list_vssu_vid_16012017_223-6604-17_pro_praktiku_zdiysnennya_.html.

7. Мирошниченко Н. М. Вікова осудність у кримінально-правовій доктрині України: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Одеса, 2013. 20 с.

8. Назимко Є. С. Інститут покарання неповнолітніх у кримінальному праві України: генеза, міжнародні та європейські стандарти, ювенальна пеналогія: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 384 с.

9. Постанова Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 10 червня 2020 року, справа № 161/7253/18, провадження № 51-2615 км 19 URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/89977675>.

10. Робочий проєкт Кримінального кодексу України (станом на 14.11.21 р). Сайт Робочої групи з питань розвитку кримінального права Комісії з питань правової реформи при Президентові України. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>.

11. Тимофєєва Л. Ю. Особливості застосування європейських стандартів щодо неповнолітніх у кримінальному праві України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 4. С. 228–232. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2019/4/44.pdf>.

REFERENCES

1. Bohdanovskyy, A.M. (1871). *Molodye prestupnyky. Vopros uholovnoho prava y uholovnoy polytyky*. St. Petersburg: Tipohrafiya A. Moryherovskoho [in Russian].

2. Burdin, V.M. (2004). *Osoblyvosti kryminalnoi vidpovidalnosti nepovnlitnikh v Ukraini*. Kyiv: Atika [in Ukrainian].

3. *Vyrok Malynovskoho raionnoho sudu m. Odesy vid 20 zhovtnya 2021 r. (2021). Sprava № 521/4558/21, Pr-nya po spravi № 1kp/521/1118/21*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/100432616?fbclid=IwAR3nc5bixEiqGWpLXWVxe-pGqWfMymZwO9BwyJ2WIdMpTDpDdnQ0foCuGLM> [in Ukrainian].

4. Honchar, T.O. (2005). *Nepovnlitnii yak sub'iekt vidpovidalnosti za kryminalnym pravom Ukrainy. Candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].

5. Dmytryshyna, T.I. (2018). *Pryznachennia pokarannia nepovnlitnim u suchasnykh umovakh. Candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].

6. *Pro praktyku zdiysnennya sudamy kryminalnoho provadzhennya shchodo nepovnlitnikh. (2017). Informatsiynyy lyst VSSU vid 16.01.2017 № 223-66/0/4-17*. URL: https://zib.com.ua/ua/print/127476-list_vssu_vid_16012017_223-6604-17_pro_praktiku_zdiysnennya_.html [in Ukrainian].

7. Myroshnychenko, N.M. (2013). *Vikova osudnist u kryminalno-pravovii doktryni Ukrainy. Candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].

8. Nazymko, Ye.S. (2016). Instytut pokarannia nepovnitnikh u kryminalnomu pravi Ukrainy: heneza, mizhnarodni ta yevropeiski standarty, yuvenalna penolohiia. Kyiv: Yurinkom Inter [in Ukrainian].

9. Postanova Kasatsiinoho kryminalnoho sudu Verkhovnoho Sudu vid 10 chervnya 2020 roku, sprava № 161/7253/18, provadzhennya № 51-2615 km 19. (2020). URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/89977675> [in Ukrainian].

10. Robochyuy projekt Kryminalnoho kodeksu Ukrainy. (2021). Sayt Robochoyi hrupy z pytan rozvytku kryminalnoho prava Komisiyi z pytan pravovoyi reformy pry Prezydentovi Ukrainy. URL: <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code> [in Ukrainian].

11. Timofyeyeva, L.Yu. (2019). Osoblyvosti zastosuvannya yevropeyskykh standartiv shchodo nepovnitnikh u kryminalnomu pravi Ukrainy. *Pidpriumnystvo, hospodarstvo i pravo*, 4, 228–232 [in Ukrainian].

Тимофеева Л. Ю. Пропорциональность реагирования на уголовно-противоправное поведение несовершеннолетних

Современные международные стандарты свидетельствуют о том, что основой уголовно-правовой политики противодействия правонарушениям несовершеннолетних должна стать дружественная детям система ювенальной юстиции. Эта система ориентирована на применение альтернативных и некриминальных санкций (предупреждение, реституция и компенсация).

Исходя из международных стандартов правосудия в отношении несовершеннолетних, можно отметить их направленность на обеспечение наилучшего обеспечения интересов ребенка, преимущество санкций и мероприятий, которые могут оказывать воспитательное воздействие, возмещение ущерба, создание условий для примирения потерпевших и правонарушителей и устранение последствий, вызванных уголовным правонарушением, обеспечение содержательной жизни подростка в обществе.

При назначении наказания в отношении несовершеннолетнего проявляется более лояльный подход по сравнению с взрослыми лицами. В частности, это касается имущественных взысканий. Штраф назначается только если у несовершеннолетнего есть доход или имущество (ч. 1, 3 ст. 99 УК Украины). Кроме того, для несовершеннолетних снижены пределы наказаний (ч. 1, 2 ст. 100, 101, ч. 1 ст. 102 УК Украины), ограничено применение лишения свободы в зависимости от тяжести совершенного преступления и характеристик несовершеннолетнего.

Установлено, что кроме обеспечения наилучших интересов ребенка и применения как можно больше некарательных мер в отношении несовершеннолетних необходимо обращать внимание на другие обстоятельства. В частности, должен быть соблюден баланс между наилучшими интересами несовершеннолетнего и пропорциональным

реагированием на его поведение. В частности, следует учитывать неоднократность совершения уголовных правонарушений, а также неоднократность применения к несовершеннолетнему поощрительных мер. А также обращать внимание на альтернативы лишению свободы, которые могут быть более эффективными.

Ключевые слова: несовершеннолетние, наилучшие интересы ребенка, международные стандарты, меры уголовно-правового воздействия, пропорциональность, принципы уголовного права.

Timofeeva L. Yu. Proportionality of response to criminally illegal behavior of minors

Modern international standards indicate that the basis of criminal law policy to prevent juvenile delinquency should be a child-friendly juvenile justice system. This system focuses on the application of alternative and non-criminal sanctions (warning, reprimand, restitution and compensation).

Based on international standards of juvenile justice, we can note their focus on ensuring the best interests of the child, the predominance of sanctions and measures that may have an educational impact, compensation for damages, creating conditions for reconciliation of victims and offenders and eliminating the consequences of crime, ensuring a meaningful life of a teenager in society.

Juvenile sentencing is more loyal approach and shown in comparison with adults with regard to property penalties (if the minor has income or property) (parts 1, 3 of Article 99 of the Criminal Code of Ukraine), reduced limits of punishment (parts 1, 2 of Article 100, 101, part 1 Article 102 of the Criminal Code of Ukraine), restriction of using of imprisonment depending on the gravity of the crime and the characteristics of the juvenile.

It is established that in addition to ensuring the best interests of the child and the use of as many non-punitive measures as possible against juvenile, it is also necessary to pay attention to other circumstances of the case. In particular, a balance must be struck between the best interests of the juvenile and a proportionate response to his or her behavior. In particular, it is necessary to take into account the repeated commission of criminal offenses, as well as the one-time application of incentive rules to juvenile. And pay attention to alternatives to imprisonment that may be more effective. In particular, mediation and rehabilitation practices can be more effective.

Key words: juvenile, best interests of the child, international standards, measures of criminal law influence, proportionality, principles of criminal law.